

DİL ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Mustafa Altun

21 Şubat 2009

Dil araştırmalarının, Batı'da Aydınlanma sonrası dönemdeki madde/nesne odaklı felsefi akımların da etkisiyle pozitivist bir zemine oturtulduğu söylenebilir. Aguste Comte'un metafiziği araştırma alanının dışına itmesiyle, ruh bilimi, toplum bilimi ve dil bilimi felsefenin gölgesinden de sıyrılarak, seküler ve pozitivist bir görünüme kavuşur. Sigmund Frued, Emile Durkheim ve Ferdinand de Saussure, bu üç alanın pozitivist öncüleri olurlar. Bu üçlemenin arkasında, Descartes'ten Kant'a, Hegel'e, Nietzsche'ye, Karl Marks'a kadar kilisenin, sermayenin, burjuvanın ve diğer elitlerin kuyusunu kazan filizoflar, Darwin gibi biyologlar yer almaktadır. 20. yüzyıl fizikte, kimyada ve biyolojide yenilikler, devrimler ve ilklerle dolu bir yüzyıl olur. Einstein, Newtonvari fizik anlayışını farklı bir boyuta taşır. Mantık ve matematikte bilgisayar teknolojisinin de temelini hazırlayan çalışmalar gerçekleşir. İki Dünya savaşı sonrası 1950'lerden itibaren bilim ve teknoloji aynı kulvarda birbirini tetikleyerek hızlı bir gelişim gösterir. Bilgisayar özellikle 1980'lerden sonra bireysel kullanıcılar arasında yaygınlaşır.

Bu kısa tarihçeden de anlaşılacağı üzere, Thomas Kuhn'un deyişiyile bilimde köklü paradigma değişimleri yaşanmasına rağmen aslında bugünün bilim anlayışı, çoğunlukla tohumları yüz yüz elli yıl önce atılan bir felsefi görüşün etkisinde atılımlarını sürdürmektedir. Tümüyle seküler ve pozitivist, metafiziğe tamamen kapalı bir görünüm arz ediyor. Dil araştırma sonuçlarına baktığımızda bunun izlerini görmek mümkün:

Dilin kökeni, BBC ve National Geographic belgesellerinde, Scientific American yayınlarında Darwinist bir bakışla ele alınıyor. Dört ayaklı bir primat iken, ayağa kalkan homosapiens, beyinciğin üstündeki beynin hacim olarak büyümesiyle serbest kalan ellerini kullanırken bu süreçte dile sahip olmuştur. Jest ve mimik kuramı burada ön planda yer alıyor. Harvard Üniversitesi'nden Steven Pinker bu evrimci görüşün bugün önde gelenlerinden. Ona göre *"dil, tıpkı göz gibi, önemli işlevleri yerine getirmek için tasarlanan dil organının evrimsel uyumu sonucunda ortaya çıkmıştır."*(1). Kimi araştırmacılar insanların ses çıkarmaları ile kuşların ötmeleri arasında genetik bir ilişki olduğunu ileri sürüyor ve FoxP2 adlı bir genin hem insanlarda, hem de kuşlarda sesletimi sağladığını düşünüyorlar (2).

Bilişsel bilim araştırmacılarının özellikle zihin, beyin, düşünce, davranış ve dil üzerindeki çalışmaları da seküler ve pozitivist bilim anlayışının izlerini taşıyor. Bu araştırmacıların, İnsan yapımı bilgisayarlar ile insan beyni arasında ilişkilendirmeler yapmaları kimi bilim insanları tarafından eleştirilmesine rağmen, onlar gelecekte insansı robotlar, robotsu insanlar tasarlama yolunda emin adımlarla ilerlemeye devam ediyor. İnsan gibi konuşan, anlayan, hatta duygusal tepkiler verebilen robot hayalleri kuruyorlar. Bu konuda Honda şirketinin ASIMO adlı robotu örnek gösterilebilir(3). Tabii insanlar arası iletişimde de bilimsel ve teknolojik yenilikler kendini gösteriyor. Bilgisayar ortamında bir dilden başka bir dile çeviri yapan, uzun bir metnin özetini çıkaran programlar, yazım denetimi programları, ses tanıma (4), çözümüleme ve üretme, yazılı metni sese, sesi yazıya çevirme, sözcük eklerini tanımlama, bütünce (corpus) programları bu uygulamalardan bazıları.

Dilin kuralları yönelik incelemeler de, filolojik (betik bilimi) yöntemlerin ötesinde bir seyir izlemekte. Dil kullanımları çoğu kez matematik ve mantık önermeleriyle ifade ediliyor. Bu noktada Chomsky'nin "*Bir dil, her biri sonlu uzunlukta ve sonlu bir üyeler kümesinde oluşturulan (sonlu ya da sonsuz) cümleler kümesidir.*" dil tanımının öncül bir yeri olduğu söylenebilir(5). Ancak bu kullanım örneklerinin İngiliz dilinde yoğunlaşması ayrı bir eleştiri konusu. Anlam bilimi de bu mantıkçı yaklaşımdan nasibini alıyor. Katz ve Fodor'un anlam yaklaşımı bunu yansıtıyor. Mantıkçı yaklaşımda Russell'ın, Wittgenstein'in, Frege'in, Carnap'ın izlerini görmek mümkün. Ses bilgisi incelemeleri, fizik ve tıptaki gelişmelerle birlikte düşünülebilir. Sesin niteliği, beynin ses organlarıyla olan ilişkileri bu gelişmeler ışığında dil biliminde önemli ilerlemelere yol açmıştır. Dil bozukluklarının tedavisi, kimi zaman psikolojik terapi süreçleriyle, kimi zaman da cerrahi müdahalelerle sağlanabilmektedir.

Bilim görünür olanı (fenomenleri) inceleyerek görünmeyen (metafizik) alan üzerine bilgi edinmemize bir basamak olur mu? Bu belki de ayrıca tartışılması gereken bir nokta. Ancak bugünden bakıldığında görünen o ki, dil bilimi; fizik, biyoloji ve kimya gibi pozitif bilimler ile mühendislik ve tıp gibi uygulamalı bilimler arasında gidip gelen, her birinden katkı alan, her birine katkıda bulunan bir bilim dalı haline gelmiştir.

Peki, Türkiye'de durum nasıl? Elbette övünülecek gelişmeler var, bilgisayar uygulamalarında yazım denetiminden, ses tanıma, üretmeye ve çözümlenmeye kadar Türkçe desteği olan programlar mevcut. Dil bilimi alanında yurt dışında araştırmalar yapıp Türkiye'de eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetleri yürüten bilim insanlarımız var. Yine de dil bilimi araştırmalarının Dünya'daki seyrine göre, bizdeki çalışmaların hızı düşük kalıyor. Çoğu kez filolojik (betik bilimi) çalışmaların gölgesinde bir seyir izliyor. Bu, aslında herkesin malumu. Türk Dil Bilimi derneği adlı önerimin de arkasında yatan sebep bu. Bu ülkede helva yapacak denli, yağ da, şeker de, un da var...İnsan kaynaklarımız yeterli ama nedense bir araya geldiğimizde ortaya bir ürün çıkarmada zorluklar yaşıyoruz. Bireysel çabaların ötesine geçmiyor, atılımlarımız. Dil bilimi araştırmaları, filolojik çalışmalardan farklı olarak çoğunlukla bir takım oyununa ihtiyaç duyuyor. Toplum olarak takım oyununa pek de uygun bir kültürel alt yapımız yok. Zaman yönetimimiz zayıf. Ve tabii sizlerin de bildiği pekçok sebep helva yapma yollarımızı tıkayıp duruyor.

Öğrenci profili açısından da durum pek farklı değil. Çoktan seçmeli sınavlardan geçerek her sorunun yalnızca tek bir doğru cevabı olduğu vehmiyle, farklı durumların farklı sonuçları, hatta aynı durumun birden fazla sonucu ya da cevabı olabileceğini anlamakta güçlük çekiyorlar. Evrimci bilim anlayışından dem vurduğumuzda, biz maymundan gelmedik, kutsal kitabımız öyle yazıyor, din bunu emrediyor tepkileriyle karşılaşıyoruz. Sonra takırsız tamlama mı, sıfat tamlaması mı, isim mi ad mı, zamir mi adıl mı gibi takıntılarımız var. Erginci misiniz, Tekinci misiniz, Gencancı mısınız, Banguoğlucu musunuz...hem hepsiyim, hem hiçbiriyim diyebilme cesaretini gösterdiğinizde, öğrenci ille de şucu olun, kafamız karışıyor, diye tutturuyor. Tabii suç öğrencide değil, onların öğretmenlerinde diyecek olsam, o öğretmenleri de bizler yetiştiriyoruz...yumurta tavuk paradoksuna düşüyoruz. Öyleyse bu doğruları kim, nerede, ne zaman ve nasıl verecek; bilimsel düşünmenin temelini atacak; sorgulayan, analitik düşünebilen, yorum yapan öğrenciler yetiştirecek? Dil araştırmalarının geleceği bu sorunun cevabında yatıyor olmalı.

Sözün özü acizane benim bütün paylaşımlarım; bu açmazları açma yolunda çorbada tuzu olmak, yarınlara daha umutla bakmak adına...

Dipnotlar:

- (1) Steven Pinker (2007), The Language Instinct, How The Mind Creates Languages, [Dil İçgüdüsü,] Harper Perennial, New York, (İlk baskısı 1994), s.11.
- (2) <http://www.sciam.com/article.cfm?id=birds-share-language-gene> (21 Şubat 2009'da ziyaret edilmiştir.)
- (3) <http://tr.wikipedia.org/wiki/ASIMO> (21 Şubat 2009'da ziyaret edilmiştir.)
- (4) <http://www.speech.cs.cmu.edu/comp.speech/Section6/speechlinks.html> (21 Şubat 2009'da ziyaret edilmiştir.)
- (5) Noam Chomsky (1957) Syntactic Structures [Sözdizimsel Yapılar]. The Hague: Mouton, s.13.